

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет культури і мистецтв
Кафедра культурології**

**ШАРОВАРЩИНА ТА ЇЇ ВПЛИВ НА РОЗВИТОК КУЛЬТУРИ
УКРАЇНИ**

Кваліфікаційна робота (проект)

на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»

Виконала: здобувачка IV курсу 13-411 групи
Спеціальності 034 Культурологія
Освітньо-професійної (наукової) програми
Культурологія
Перунова Аріадна Юріївна

Керівник: докторка педагогічних наук,
професорка
Лимаренко Л.І.

Рецензент: директор Херсонського
обласного центру народної творчості
Капельюшник В.В

Івано-Франківськ 2024

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ ПОНЯТТЯ	
«ШАРОВАРЩИНА»	6
1.1. Сутність та науково-історичні трактування поняття «шароварщина»	6
1.2. Історичні особливості виникнення шароварщини на території сучасної України.....	11
РОЗДІЛ 2 . ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ШАРОВАРЩИНИ НА	
РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ.....	18
2.1. Шароварщина як елемент етнічно-культурної спадщини	18
2.2. Оцінка впливу шароварщини на розвиток української культури...23	23
2.3. Етнічне та культурне значення шароварщини на сучасному етапі.....	28
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ УСУНЕННЯ НЕДОЛІКІВ ВИЗНАННЯ	
ШАРОВАРЩИНИ, ЯК ЕТНІЧНО-КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ	33
3.1. Сучасні недоліки та суперечності щодо визнання шароварщини культурною спадщиною	33
3.2. Напрями забезпечення позитивного сприйняття шароварщини в сучасній Україні.....	39
ВИСНОВКИ	43
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	46

ВСТУП

Актуальність теми. Шароварщина – явище, яке сформувалось у 30-ті роки XIX століття та нерозривно пов'язано з багатьма історичними та сучасними елементами культури. Походження даного поняття має декілька джерел, що відповідно впливає на особливості його трактування.

Особливістю трактування шароварщини на сучасному етапі є складність визначення її впливу на розвиток української культури. Більшість дослідників (А. Фісунов, Р. Корзнюк, Є. Гавришко, В. Єрмолаєва, Ю. Нікіщенко) схиляються до негативного її значення, оскільки пов'язують шароварщину з нав'язливим баченням української культури радянською владою. Даний історичний факт неможливо заперечити, але він потребує глибокого проведення дослідження, яке б базувалося на доведених фактах.

Проте інші дослідники (І. Лупачова, О. Павлова, Т. Мельничук, А. Плис, І. Стельмах) вважають, що напрям шароварщини має позитивне значення, так як вважають його елементом етнічно-культурної спадщини.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тематика кваліфікаційної роботи є надзвичайно актуальною на сучасному етапі. Шароварщина зазнає значної критики серед діячів сучасності, що викликає потребу у глибокому її дослідженні.

На сучасному етапі питання існування шароварщини в українській культурі досліджували: В. Букач, Є. Гавришко, В. Єрмолаєва, Ю. Нікіщенко, В. Копитко, Р. Корзнюк, Н. Кравченко, О. Палій, А. Плис та інші.

На сьогодні ще залишаються недостатньо вивченими деякі напрями шароварщини, тож це викликає необхідність їх розгляду митцями та науковцями в галузі культурології. Тому темою нашої кваліфікаційної

робити обрано: «**Шароварщина та її вплив на розвиток культури України**».

Метою дослідження. Метою роботи є дослідження напряму шароварщини та визначення її впливу на розвиток культури України.

Об'єктом дослідження є культурна спадщина українського народу та історичні аспекти її формування.

Предметом дослідження є шароварщина та її вплив на розвиток культури України.

Реалізація поставленої мети обумовила необхідність вирішення таких завдань:

- визначити сутність та науково-історичні трактування поняття «шароварщина»;
- вивчити історичні особливості виникнення шароварщини на території сучасної України;
- охарактеризувати шароварщину як елемент етнічно-культурної спадщини;
- оцінити вплив шароварщини на розвиток української культури;
- встановити етнічне та культурне значення шароварщини на сучасному етапі;
- з'ясувати сучасні недоліки та суперечності щодо визнання шароварщини культурною спадщиною;
- дослідити напрями забезпечення позитивного сприйняття шароварщини в сучасній Україні.

Методи дослідження. Для досягнення мети вирішення поставлених завдань використано такі методи дослідження: метод узагальнення для теоретичного вивчення шароварщини: за допомогою синтезу та методу аналізу було охарактеризовано вплив шароварщини на розвиток культури України.

Практичне значення одержаних результатів. Можливість використання результатів наукового дослідження в освітньому процесі факультету Культури і мистецтв.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та окремі підрозділи було обговорене на засідання кафедри культурології та оприлюднено на Всеукраїнській науково-практичній конференції молодих учених і студентів «Зарубіжна та українська культура: питання теорії, історії, методики» (26.04.2024).

Структура роботи. Дана кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, семи підрозділів, висновків, списку використаних джерел з 30 найменувань. Кваліфікаційна робота містить 9 рисунків, 1 таблицю.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ ПОНЯТТЯ «ШАРОВАРЩИНА»

1.1. Сутність та науково-історичні трактування поняття «шароварщина»

Досить часто під час вивчення досліджень української культури можна натрапити на такий термін, як «шароварщина». Дане поняття у сучасних наукових джерелах має як своїх прихильників, так і тих, хто вбачає під сутністю поняття «шароварщини» щось негативне для культури української нації.

У більшості досліджень культури українського народу визначається два джерела походження поняття «шароварщина» (див. рис. 1.1).

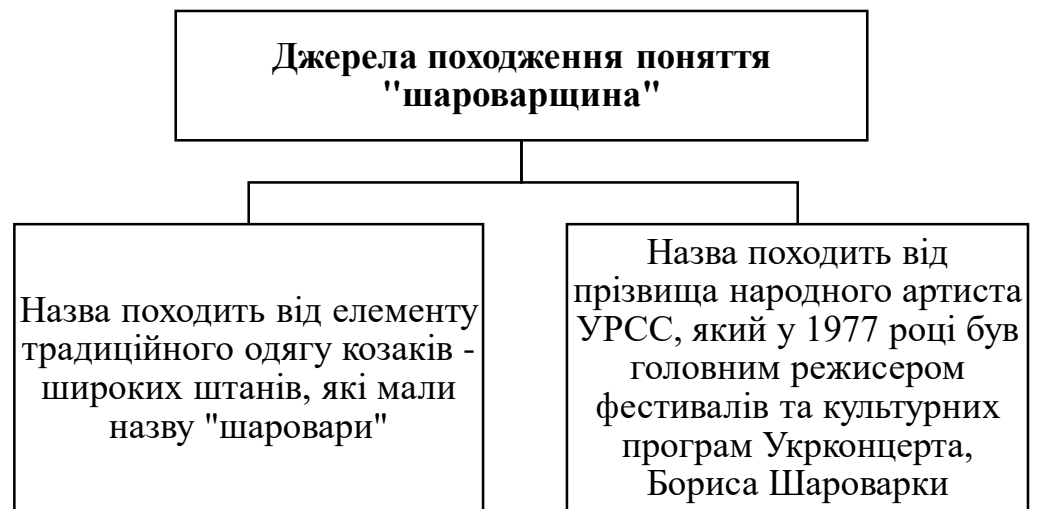

Рисунок 1.1. Джерела походження поняття «шароварщина»*

*Джерело: сформовано автором

Розглядаючи поняття «шароварщина», як походження від елемента традиційного одягу козаків, то під ним розуміється період у культурі українського народу, під час якого українцю був притаманний образ чоловіка в шароварах. Даний образ набув широкого поширення посеред культурних діячів та режисерів, які займалися організацією спектаклів та написання сценаріїв.

На початковому етапі поширення «шароварщини», завдяки такому образу українця, на нашу думку, у діячів культури не було помислу відобразити щось негативне або принизливе для української нації. Такого висновку можна дійти, враховуючи те, що зазвичай «шаровари» були пошиті із високоякісних матеріалів яскравих кольорів. Такі костюми мали досить ефектний вигляд на сцені.

Багато дослідників стверджують, що у такому образі тодішня радянська влада зображувала образ сільського українця, маючи на меті принизити українську культуру. Так, автор статті А. Плис зазначає, що «...замість бойового танцю, гопак позиціонували як розвагу простих “малоросів”, а традиційний акапельний спів замінили радянськими ансамблями, які просуvalи на сцені “правильну” ідеологію...» [18].

Існує також твердженням, що виникають суперечності стосовно походження поняття «шароварщини» від «шаровар», оскільки дане поняття існувало також у постколоніальних країнах, де шароварів не було [18]. Та й взагалі, історія вказує на те, що радянська влада знищувала українське козацтво. Тому постає питання, як поняття «шароварщини» набуло поширення під час правління цієї влади. Можливо насправді існує інше джерело походження даного поняття.

Під час дослідження було встановлено досить цікавий факт, що українські козаки шаровари не носили. Таке твердження було наведене у дослідженнях французького фахівця із картографії Гійома Левассера де Боплана, який, вивчаючи географічні особливості України, також зафіксував культурні аспекти української нації. Науковець зазначає, що атрибутом вбрання українських козаків були вузькі полотняні штани – кальсони. Помилка в описі образу козаків сталася під час перекладу історичних нарисів [25]. Окрім того, також існує твердження, що на території українських земель існували декілька видів козацтва – запорізьке, донське та кубанське [20]. З яких лише запорізьке козацтво

відстоювало українську національність та свободу. Тому, можливо одне із козацтв мало у своїй етнічній ідентичності таку атрибутику, як шаровари.

Виходячи з цього, факт існування традиційного одягу козаків – широких штанів, які мали назву «шаровари» саме посеред українського козацтва являється досить дискусійним питанням. Але, незважаючи на це, театральний «український гопак» без шаровар уявити досить складно.

На основі вище зазначеного, можна сформулювати таке авторське твердження, що, розглядаючи походження поняття «шароварщина» від атрибуту козацького одягу – шаровар, під даним поняттям розуміється етнічний період на території України, який відображає існування національного духу козацтва, що з часом закарбувався в образі українця-козака.

Наступним джерелом походження поняття «шароварщина» являється діяльність Бориса Шарварка. Борис Григорович Шарварко був народним артистом УРСР. Його вплив на розвиток «шароварщини» визначають періодом його діяльності на посаді режисера фестивалів та культурних програм Укрконцерта, який припадав на 1976-1982 роки.

У своїй статті В. Фішер відзначає, що «...потенціал Бориса Георгійовича, розкрився в період, коли він обіймав посаду головного режисера культурних програм «Укрконцерту», починаючи з 1977 року. Так, з нагоди 40-річчя Перемоги він організував дійство, до якого залучив близько 47 000 артистів та близько 7 000 військовослужбовців. У день 500-річчя козацтва – керував грандіозним заходом з кількома сотнями учасників. Він також реалізував задум щодо проведення таких концертів, як «Київська весна», «Кримські зорі», «Золота осінь». Саме за ініціативи Бориса Георгійовича в столиці України з'явилося своє «Співоче поле»...» [24, с. 48]

Діяльність Б. Шарварки визначалася досконалим відтворенням в заходах особливих моментів українських народних обрядів. Режисер завжди точно намагався відзначити піднесену атмосферу певних дій і

максимально донести її до глядача. Усі постановки Б. Шарварки визначалися яскравим одягом артистів, які підкреслювали красу української культури. Ще варто відмітити, той факт Б. Шарварки, що розпочинаючи свою діяльність під суворим наглядом радянської влади, Борис Шарварка був першим діячем культури із рук якого на сцені оперного театру замайорів жовто-блакитний прапор [24, с. 50].

Враховуючи такі суттєві внески Б. Шарварки в українську культури є можливість стверджувати те, що саме з його періодом творчості пов'язано поняття «шароварщина». Незрозумілим залишається те, чому ж тоді багато сучасних культурних діячів так негативно налаштовані проти даного поняття, при цьому вказуючи, що одним із джерел його походження являється діяльність Б. Шарварки.

Дослідивши діяльність Бориса Шарварки та розглядаючи його творчі підходи до організації культурних діянь того часу, як джерело походження поняття «шароварщина», можна стверджувати, що під цим поняттям можна розуміти колоритний розвиток української національної культури за часів нищівної більшовицької та радянської влади.

Таким чином, дані джерела походження поняття «шароварщина» мають два різних напрямки його трактування. Походження «шароварщини» від «шаровар» визначає дане поняття як певний етнічно-культурний період, що історично закріплено за українською нацією. А трактування поняття «шароварщини», як визначення періоду творчої діяльності Бориса Шарварки, можна охарактеризувати надзвичайно яскравим прояв розвитку української культури в поствоєнний період та початковий період формування культури незалежної України.

Даних два науково-історичних трактування сутності поняття «шароварщина» не лише підтверджують його походження, але дають можливість зазначити, що існуючий негатив до даного поняття є дещо перебільшеним.

«Шароварщина» – це невід’ємна частина історії української культури, а як відомо історичні факти неможливо приховати чи взагалі не визнавати їх. Але майже у кожному дослідженні вітчизняних науковців зазначається про негативне розуміння поняття «шароварщина».

Так, наприклад, у своїй статті В. Єрмолаєва, Ю. Нікішенко зазначають: «...визначення «шароварщини» як «поверхового» або «несерйозного трактування української культури» породжує ряд проблем, пов’язаних вже з філософським, онтологічним та культурологічним осмисленням поняття «українська культура». Адже не зрозуміло, що таке «по сутнісне», або ж «серйозне» трактування (бачення) української культури або «українськості»...» [5, с. 27].

Окрім того, автори відзначають, що «...українська культура «проявляється» за допомогою певних явищ, які водночас є її складовими, але ніколи відразу вся сама. А точніше, є явища, які «репрезентують» і водночас визначають «українську культуру», і аж ніяк не є її «поверховим» чи «по сутнісним» тлумаченням. Українське бароко «репрезентує» і маніфестує існування української культури, а «шароварщина» за допомогою певних форм і знаків «зазіхає» на репрезентацію української культури такою, якою вона «є» (або нема). І саме це, на нашу думку, пояснює негативну конотацію терміна «шароварщина» як «псевдоукраїнської культури»: глядач усвідомлює її «глибину», якщо не протилежність образам, які пропонує цей феномен...» [5, с. 28].

Таке твердження стосовно того, що «шароварщина» – це «псевдоукраїнська культура» зустрічається досить часто сьогодні у всіх Інтернет-виданнях. В основному дослідники акцентують увагу на тому, що «шаровари» не являються національним одягом, але майже не зустрічається заперечення періоду творчості Бориса Шарварки.

В даний час термін “шароварщина” не являється офіційним. Зазичай у сучасній термінології замість нього використовують поняття

“кітч”, що означає екстравагантне псевдомистецтво у масовій культурі, яке позбавлене естетичної цінності [18].

Отже, науково-історичні трактування поняття «шароварщина» певний час визначалися її історичною складовою української культури, але на сьогодні дане поняття трактується, як ознака псевдоукраїнської культури.

Посилаючись на науково-історичні трактування поняття «шароварщина», вважаємо за необхідне вивчити історичні особливості виникнення шароварщини на території сучасної України.

1.2. Історичні особливості виникнення шароварщини на території сучасної України

Історія проявів виникнення шароварщини на території сучасної України має декілька науково підтверджених періодів (див. рис. 1.2). Кожен із них визначається характерними особливостями існування шароварщини на українських землях та в українській культурі, а також визначає як позитивний, так і негативний вплив на розвиток національній культури України.

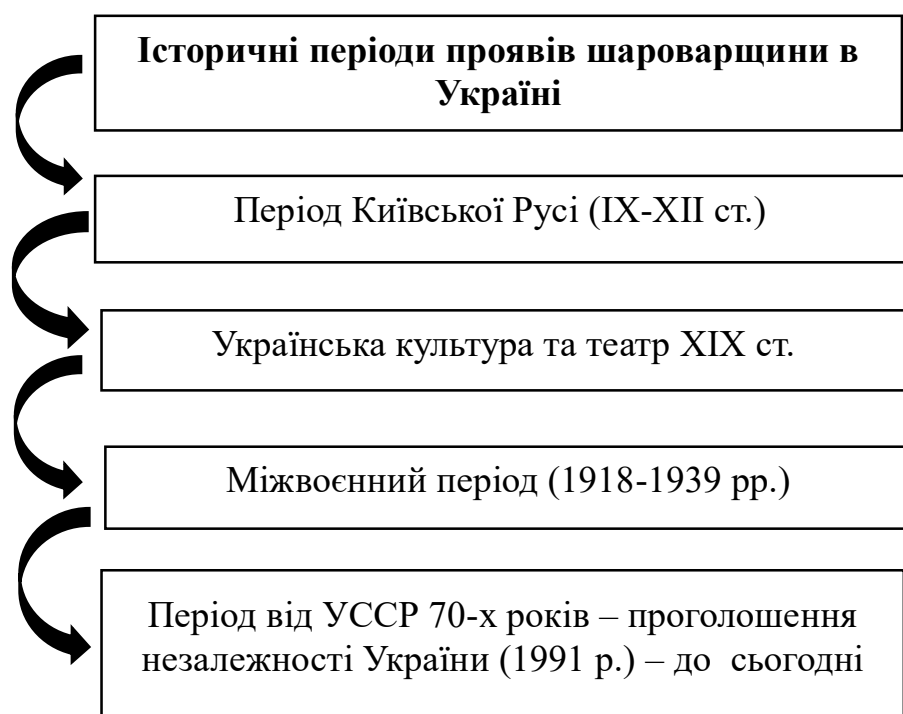

Рисунок 1.2. Історичні періоди проявів шароварщини в Україні*

*Джерело: сформовано автором

Досить цікавим являється перший період – прояв шароварщини в Київській Русі (IX-XII ст.), коли вперше на українських землях з’явився одяг у вигляді шаровар, який історичні факти визначили надбанням слов’ян від скіфів.

Античне походження «шароварщини» було досліджено О. Палій та досить докладно викладено у статті, яка розміщена у періодичному виданні «Українська правда» [17]. Цікавим є факт існування твердження, що поява шароварів на українських землях з’явився під половецьким та татарським впливом. Таке трактування появи даного етнічного атрибуту одягу населення українських земель в основному належало проросійським авторам, які намагалися довести, що українська культура немає слов’янського походження [17].

О. Палій фактами довів, що шаровари були значно раніше до появи на українських землях татар та половців. Автор зазначав, що шаровари характеризувалися, як одяг заможних вершників та з’явилися у українців від степовиків (але не від тюркських). Дане твердження було підкріплене повідомленням двохтисячолітньої давності про одного із мешканців території, яка знаходиться в межах сучасної Миколаївської області. Дане повідомлення, звучало так: «... “Він носив шаровари, взагалі був одягнутий по-скіфськи, а на плечах в нього був короткий легкий чорний плащ, як заведено в борисфенітів; вони воліють одягатися в усе чорне, очевидно, дотримуючись прикладу одного скіфського племені. І хоча самі мешканці Ольвії говорять по-грецьки не зовсім правильно, оскільки живуть серед варварів, але “Іліаду” майже всі знають напам’ять” (Діон Хрисостом, Борисфенітська промова, кінець I ст. н.е.)...» [17].

Варто відмітити, що дане повідомлення є підтвердженням наукових та археологічних матеріалів стосовно того, що скіфі носили шаровари

(див. рис. 1.3). Окрім того, О. Палій зазначив, що слово «шаровари» має індоіранське, а не тюркське походження.

На підтвердження античного походження шаровар на території сучасної України О. Палій відзначив наступне, що «...Історична правда в тім, що задовго до тюрків, довгі тисячоліття степова зона України була місцем розселення іранських племен, лісова – слов'янських. А в лісостеповій зоні відбувалася найбільш інтенсивна взаємодія праслов'ян та так званих “іранців” – скіфів і сарматів. Історик Михайло Грушевський виводить українців від антського, слов'яно-сарматського союзу племен, який у IV-VII столітті нашої ери охоплював більшу частину території України...» [17].

Рисунок 1.3. Скіф-цар у шароварах і верхи*

*Джерело: [17]

Враховуючи особливості античного походження «шароварщини», то в період Київської Русі шаровари визначали, як атрибут заможних осіб. Але з часом таке історичне походження даного атрибуту одягу втратило свою вагомість, як позитивного етнічного символу.

Наступним етапом на якому проявлялась «шароварщина» – це був період розвитку української культури та театру XIX століття. У своїй

статті В.С. Єрмолаєва та Ю. І. Нікішенко зазначають, що «...предтечами “шароварників” А. Макаров визначає «галушників» кінця ХІХ століття, які “влаштували овації на спектаклях напівбалаганних труп, які видавали базарні фарси за українську національну драматургію, і обурювалися першими п’єсами М. Старицького, М. Кропивницького, І. Карпенка-Карого”. Цей відомий киевознавець називає таких патріотів “шароварчиками”. Відомо, що упродовж ХІХ століття на хвилі романтизму та національного піднесення в українській культурі з’явилося багато аполітичних явищ, що використовували певні елементи козацького або селянського життя: від “котляревщини” (епігонів “Енеїди” І. Котляревського), козакофільства, українофільства до балагульщини та “галушництва”...» [5, с. 28].

В ХІХ столітті шароварщина визначалася, як негативне поняття у розвитку української культури. Така негативність полягала в тому, що тематика українського театру була настільки перенасичена козацтвом та селянством, що це миттєво почало втрачати зацікавленість серед глядачів та виглядати досить банально. Багато відомих українських діячів того часу, такі як І. Франко, Л. Українка, С. Петлюра, не вважали позитивним фактором для розвитку української культури таку сильну прив’язаність української театральної творчості того часу до елементів «шароварщини» [5, с. 28].

Наступним етапом прояву шароварщини на території сучасної України це був міжвоєнний період (1918-1939 рр.). Нажаль даний період являвся досить складним не лише у напрямку формування незалежної української держави, але й розвитку української культури.

В той час українські землі були розподілені між чотирма країнами світу: Радянським Союзом, Польщею, Угорщиною та Чехословаччиною. Основним питанням того часу, поставало збереження української національності та культури, адже кожна із країн (окрім Чехословаччини) прагнула «викорінити українське» із підвладних земель [12, с. 125-127].

У 30-х роках «радянську культуру» більшовицька влада визначала, як « як національну за формою та соціалістичну за змістом». Це означало, що культури тих країн, які входили до складу Радянського Союзу втрачали свою цінність.

На той час, українська культура була найбільш колоритною та розвиненою, тому основним задумом радянської влади було максимально спаплюжити атрибути української культури.

Багато дослідників, саме даному періоду, відзначають нав'язування українській культурі такого негативного, на їхню думку, атрибуту одягу як шаровари. Так, наприклад, В. Копитко стверджує, що «...шароварщина – це спотворення й умисна примітивізація народної культури. Термін використовується на позначення способу репрезентації національної ідентичності за допомогою псевдонародного селянського та козацького одягу, елементів побуту, де зміст замінюється формою...» [9].

З даним твердженням автора погодитись досить складно, оскільки попередні етапи підтверджують існування шароварщини ще за довго до переходу українських земель під владу більшовиків. Враховуючи те, що ще у ХІХ столітті було самими діячами української культури визнано той факт, що театральна творчість перенасичена шароварщиною, значить даний недолік існував і раніше.

Хоча важко не погодитись зі спаплюженням атрибутики «шароварщини» в період перебування українських земель під радянською владою. Саме в 30-х роках було змінено образ гідного українця – козака на сільського жителя у шароварах. Зауважимо, що це стосувалося не лише шаровар, але й взагалі етнічного одягу української нації, в тому числі також жіночої атрибутики. Також було у іншому ракурсі представлено українські традиції, як зазначає В. Копитко: «...Шароварщина торкнулась не лише одягу. Воно спотворювало усі сфери побуту і культури. Зокрема, гопак позиціювали як розвагу “малоросів”, а традиційний акапельний спів

замінили радянськими ансамблями. Замість того, аби розкривати суть весільних обрядів, акцентували на застіллі...» [9].

Зауважимо, що категорично називати «шароварщину», як антикультурну політику Радянського Союзу проти України теж не є досить доречним, адже шароварщина існувала ще за довго до появи самого Союзу та й після його розпаду вона залишилась притаманна українській культурі. Швидше за все даний період можна трактувати, як «завуальоване» гноблення української культури її ж атрибутами.

Завершальний етап історичного формування поняття «шароварщина» на території сучасної України розпочався у 70-х роках ХХ століття. Саме в цей час, виникла нове джерело походження даного поняття. Як уже відзначалося, у даний період «шароварщину» було поєднано з творчістю Б. Шарварки.

Із творчою діяльністю Б. Шарварки, поняття «шароварщина» проявилось зовсім з іншої сторони. Масові виступи українських колективів в красивих національних костюмах змінили думку як вітчизняної, так і закордонної спільноти щодо атрибутів національного вбрання, які було віднесено до періоду шароварщини. З діяльністю Б. Шарварки розпочався так званий новий етап «шароварщини», яка відображала красу та творчість, а не те, що нав'язувала радянська влада

Варто відмітити, що в 70-ті роки також розпочав свою активну діяльність хор ім. Г. Верьовки, який був створений ще у 1943 році У 1997 році в незалежній Україні даний хор отримав статус національного [28] та досить часто сьогодні визначається як «шароварщина». Зауважимо, що на сучасному етапі, постановки та яскраві костюми національного хору ім. Г. Верьовки і надалі захоплюють кожного глядача – поціновувача етнічної культури.

Таким чином, історичні особливості виникнення шароварщини на території сучасної України, дають можливість стверджувати, що дане

поняття мало досить вагоме значення у розвитку української культури на різних етапах її формування.

Дослідивши історичні особливості виникнення шароварщини на території сучасної України, подальшим предметом нашого дослідження являється охарактеризування шароварщини як елемент етнічно-культурної спадщини.

РОЗДІЛ 2 . ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ШАРОВАРЩИНИ НА РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

2.1. Шароварщина як елемент етнічно-культурної спадщини

Шароварщина являється не від'ємною складовою етнічно-культурної спадщини українського народу. Хоча поняття «шароварщина» виникло у 30-х ХІХ століття, але пов'язано воно з образом який існував значно раніше.

Загалом, якщо брати до уваги історичні етапи становлення поняття «шароварщини» та видозмінення сутності, яка заключається в його трактуванні, то дане поняття, як елемент культурно-етнічної спадщини можна поділити на певні поетапні складові, що сформувалися під впливом історичних подій (див. рис. 2.1)

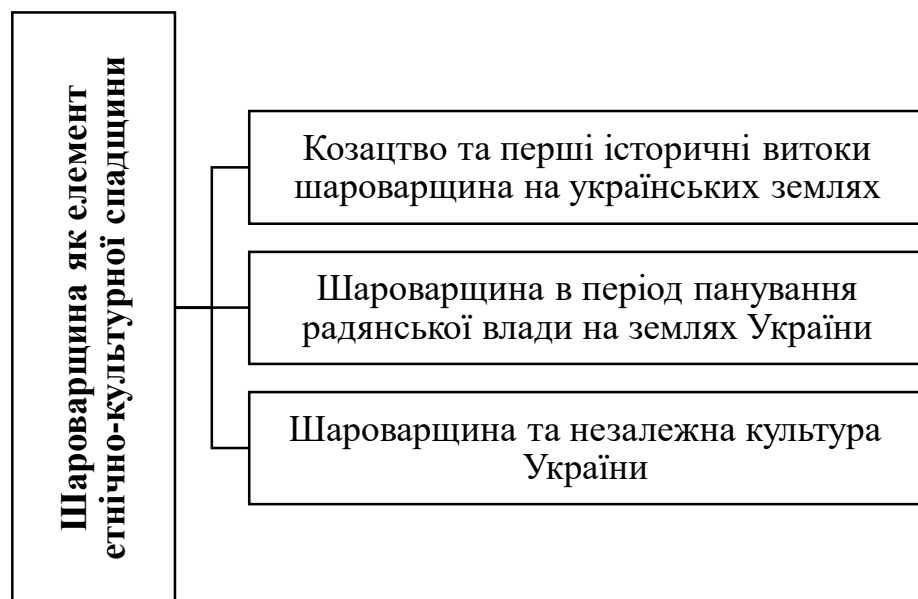

Рисунок 2.1. Історичні етапи шароварщини як елемента етнічно-культурної спадщини українського народу*

Джерело: сформовано автором

Відомості про існування шароварів, як основи формування поняття шароварщини ще були у ХVІІ ст. У своїй праці Г. Левассер де Боплан зазначає, що до повсякденного козацького одягу козаків входили:

шаровари, сорочки, каптани та шапки [8]. Як зазначав відомий український філософ і культуролог С.Б. Кримський «...нація – це історична особистість. Етнос перетворюється на націю тоді, коли стає суб'єктом історичного розвитку. І Україна саме в XVII столітті, коли формується українська нація, стає суб'єктом світової історії. Козаки були головною військовою силою Європи в захисті проти турків. Майже при всіх європейських дворах як військова сила і охорона були козаки...» [14].

Виходячи із даних історичних фактів, можна стверджувати, що саме у XVII ст., коли ще не існувало самого поняття «шароварщина», воно уже мало перші витoki впливу на формування етнічно-культурної спадщини української нації.

Досить часто в історичних нарисах дослідники знаходять суперечності між елементами одягу козаків. Але, як уже зазначалося у попередньому розділі на території України існувало декілька етнічних угруповань, які носили назву козацтво. Відповідно спростовувати існування такого елемента одягу у історично визнаному етнічному населенні українських земель немає конкретно доведених фактів.

Окрім того досліджуючи, який вигляд мав елемент одягу, який носить назву «шаровари» було встановлено, що назва шаровари вперше згадувалась в давньоперській мові – *āṛābāra*, *sāṛā-balla* – одяг для ніг. Дослідником С. Шаменковим було встановлено, що даний одяг для ніг був різної форми та відрізнявся кроєм. *Sāṛā-balla* – шаровари, могли бути широкого крою, завуженого крою до колін тощо [26]. Відповідно до цього, можна сформулювати, твердження про те, що дана назва одягу для ніг має давньоперське походження та не визначає конкретну його форму – широкі штани. Розуміння під поняттям «шаровари» – широким штанів сформувалося історично.

Культурна свідомість та бачення українців щодо образу козака будувалася не одне століття. Окрім того, даний образ козака в шароварах також сформувався за межами України. Саме розуміючи під поняттям

«шароварщина» елемент одягу українського козацтва, можна стверджувати про його значення, як складової етнічно-культурної спадщини української нації.

На образ українських козаків у шароварах вплинули народні картини кінця XVIII- XIX століття – «Мамаї», а також гравюри до відомої книги О. Рігельмана, які були опубліковані у 1830 році Д. Бантиш-Каменським та в 1847 році О. Бодянським. В даних працях було зображено козаків, а також інших представників тогочасного населення території України в одязі, який має такий елемент, як штани-шаровари [26].

Окрім вище зазначених історичних художніх діячів, образ козаків в шароварах було відображено також на картинах С. Васильківського, який свої картини зібрав в альбом (див. рис. 2.2). Історично склалося так, що картини С. Васильківського була розкритикована самим Д. Яворницьким. Д. Яворницький стверджував про неправдивість даного образу козаків та існування ознак його викривлення.

Таким чином, існування суперечностей в образі козака в шароварах було виявлено, ще до виникнення самого поняття шароварщина.

Рисунок 2.2. Картини С. Васильківського (1900 рік)*

*Джерело: [26]

Цікавим фактом є те, що С. Шаменков зазначає, що українська козацька мілітарна та матеріальна культура (мода, спорядження та одяг) у XVI–XVII століттях та частково у XVIII столітті) була багато в чому пов'язана з польською (річпосполитською) та угорською матеріальною культурою. Фактично це був єдиний культурний простір з дрібними відмінностями. Зміни у вбранні відбувалися паралельно до того періоду, поки українські землі не ввійшли до складу земель Московської держави (згодом росії) [26].

Саме в період панування на українських землях радянської влади виникло поняття «шароварщини», яке уособлювало на той час основну складову української культури. Відомо, що Й. Сталін у 30-х роках вів антикультурну політику щодо культурної спадщини кожної нації, яка проживала на той час на території Радянського Союзу. Багато культурологів та істориків зазначаються про те, що саме шароварщиною радянська влада намагалася висміяти українську культури та традиції.

Незважаючи, на такий негативний факт в історії культурної спадщини українського народу, категорично заперечувати існування періоду формування шароварщини неможливо. В період розвитку української культури. підвладної антинаціональному впливу радянської влади, сформувалося не лише поняття «шароварщина», а багато річний образ українця, який був виражений у яскравому одязі (вишиті сорочки, шаровари, віночки та різнокольорові стрічки.

В той час шароварщина була основою усіх театральних постановок, кіно тощо, відповідно починаючи з 30-х років до здобуття незалежності, український народ був змушений будувати свою культуру на образ визначених радянською владою, тобто на шароварщині.

Даний період неможливо видалити з історії української нації. Відповідно шароварщину навіть при її негативному, за твердженням істориків та культурологів сучасності, не можна позбавити статусу

етнічно-культурної спадщини. Адже культура українського народу 30-х – 80-х років була нерозривно пов'язана з шароварщиною.

Позитивного відображення шароварщина в культурній спадщині здобула завдяки творчій діяльності Б. Шарварко. Як уже відзначалось він вніс вагомий внесок у розвиток української культури та багато інформаційно-довідкових джерел асоціюють походження «шароварщина» від прізвища даного заслуженого народного артиста України. Культурні програми та фестивалі Бориса Шарварко були надзвичайно популярними з 1970-х років, як на території України так і за її межами. Варто відмітити, що шароварщина, тобто образ українця у його національному вбранні – вишита сорочка, шаровари та вінки з різнокольоровими стрічками – був основою у творчості даного діяча культури. За яскравістю постановок Б. Шарварко зник негативний образ українця в шароварах, який був сформований радянською владою з антикультурною метою стосовно української нації.

Варто відмітити, що Б. Шарварко в період незалежної України перебуваючи на посаді генерального директора та художнього керівника Всеукраїнського державного центру фестивалів та концертних програм притримувався обраної тематики постановок, які були нерозривно пов'язані з шароварщиною. Відповідно увесь культурний світ незалежної України підтримував існуючі культурні традиції, щодо одягу артистів культурно-масових заходів, не вбачаючи під шароварщиною ніяких негативних аспектів впливу на культуру української нації.

Отже, враховуючи те, що етнічно-культурна спадщина кожного народу формується історично та під впливом різних факторів, які інколи не є підвладними самому народові, шароварщину можна визначити як елемент етнічно-культурної спадщини української нації. Якщо відхилити факт висміювання українців в шароварах радянським кінематографом та театральними постановками, можна зазначити, що шароварщина являлась однією із основ побудови культурної спадщини.

Охарактеризування шароварщини як елементу етнічно-культурної спадщини дозволяє нам оцінити вплив шароварщини на розвиток української культури.

2.2. Оцінка впливу шароварщини на розвиток української культури

Під поняттям культура розуміється сукупність матеріальних, духовних та практичних цінностей, що характеризують історично досягнутий рівень формування та розвитку суспільства, а також особистості в ньому [2, с. 18].

Шароварщина на розвиток української культури впливає вже декілька століть. Її вплив найбільше проявляється у двох напрямках розвитку культури – це театральне мистецтво та музика.

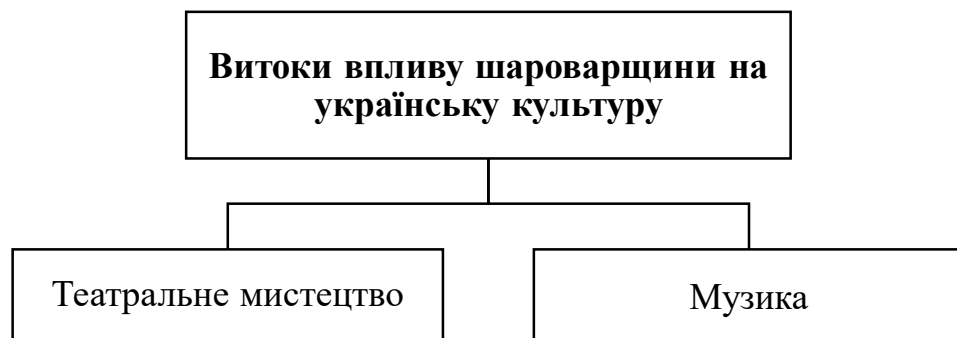

Рисунок 2.3. Витоки впливу шароварщини на українську культуру*

*Джерело: сформовано автором

Вплив шароварщини на розвиток української культури розпочався в 70-х роках XIX століття. У кінці XIX століття український театр та музичне мистецтво розпочали повільно змінюватись. В період національного піднесення, а також розвитку театального мистецтва формується в Україні новий стиль демонстрації української дійсності, у якому використовувалися епізоди з життя козаків, селянського побуту, а також із творів Котляревського та інших українських класиків.

Аматорський театр початку ХІХ століття спрямував образ шароварщини, як елемент української культури, не в досить позитивному напрямку. Молоді театральні трупи, які демонстрували у своїх виступах, замість української драматургії відображали культурні фарси, які з часом викривили частину діючого театрального мистецтва. Незважаючи на це, дані театральні постановки отримували значну кількість похвали та овацій, навіть більше аніж п'єси Марка Кропивницького, Михайла Старицького та Івана Карпенка-Карого [23].

Театральні вистави, хореографічні композиції та різноманітні постановки, які мали в основі народні мотиви, почали доповнювати музичним акомпанементом. Варто відмітити, що об'єднуючим фактором елементів шароварщини являлася саме музика.

У ХХ століття таке тематичне спрямування різних культурних заходів зазнало критики від таких визнаних постатей, як І. Франко, Л. Україна та С. Петлюра. Вони звертали увагу на те, що саме така демонстрація елементів української культури має негативний та “притуплюючий” вплив на її розвиток. Це твердження було сформовано відносно існуючих на той час вистав, п'єс, музики та танців [23].

Про те, перші кроки в напрямку протошароварщини не були зовсім фатальними для української культури. Дотримуючись чітких норм, українські культурні діячі, вкладаючи у реалістичні декорації автентичні костюми та прикраси, спрямували шароварщину у напрямку етнографізму, який був досить близьким до дійсності.

У 30-х роках Радянський Союз змінив напрямок шароварщини з елемента етнографізму, у елемент “перелицювання” української культури та ознаки соцреалізму на території сучасної України.

Перелицювання являє собою надання іншого вигляду та переробляння по-новому. Стосовно перелицювання шароварщини, то це визначалося пародіюванням театральних вистав, хореографічних композицій та різноманітних постановок.

Саме під впливом антиукраїнського напрямку політики радянської влади продовжувалось видозмінення існуючих театральних дійств, з негативним спрямуванням на розвиток української культури. Цензурою радянської вдали було заборонено показувати епізоди, які відображали життя інтелігенції. Це визначило спрямування багатьох театральних дійств на змушений показ життя селян. Саме в цей період шароварщину було поставлено в паралель з українським селянством, а не з українським козацтвом.

Зауважимо, що вплив шароварщини на розвиток української культури розпочався із театрального мистецтва та характеризується основними причинами появи шароварщини в українській культурі (див. рис. 2.4)

Рисунок 2.4. Причини появи шароварщини в українській культурі*

*Джерело: сформовано автором на основі даних джерела [23]

Оскільки театральне мистецтво є взаємопов'язаним із музикою, впливу шароварщини на її розвиток та видозмінення уникнути було неможливо. До основних ознак впливу шароварщини на видозмінення української музики можна віднести [23]:

- відбулась заміна невеликих гуртів народного співу на хор із 200 осіб під керівництвом диригента;

- перехід до розлогого заспіву солістів хору від незначної вібрації голосу та близького для слухача звуку;
- відбулося поєднання народного та академічного видів співу;
- наявність у виконанні голосоведення та гармонізації;
- поєднання академічних та традиційних українських інструментів;
- формування витонченої та чіткої композиції тривалістю більше трьох хвилин, що було непритаманно раніше народному виконанню.

Зазвичай шароварщина сприяла розвитку пісні жартівливого, любовного та історичного характеру. Усі пісні без наявності етнічних або регіональних особливостей. Через те, що театральне мистецтво та музика, які базувались на шароварщині, віддалено були пов'язані з народними мотивами. Багато митців культури почали стверджувати про неможливість визнання більшості театральних постанов та музичних творів, як народних.

Історичним апогеєм спрощення уявлення щодо відсутності у шароварщині ознак народної творчості став Харківський заслужений академічний народний хор України імені Григорія Верьовки, який був заснований у 1943 році.

Також варто відмітити, що шароварщину в українській культурі досить часто ототожнюють з кобзарями та їх музичними інструментами кобзою та бандурою (див. рис. 2.5).

Рисунок 2.5. Український кобзар*

*Джерело: [19]

Кобзарі були справжніми носіями української культури. За що їх нещадно нищила радянська влада. Якщо стосовно історичних театральних постановок існує багато критики щодо негативного висвітлення української культури, то говорячи про традиції української музики, що тісно пов'язані з кобзою та бандурою, таке твердження відсутнє. Дані музичні інструменти визначаються як традиційні для української культури. Витоки історії української музичної культури свідчать про те, що першим музичним інструментом української культури була кобза. З часом класична кобза була удосконалена, а новий інструмент отримав назву бандура. Українська кобза та бандура мали однакове поширення та були досить популярним музичним інструментом серед населення територій сучасної України [19].

Нажаль класичний варіант української бандури був видозмінений на автентичну бандуру, яка була створена О. Корнієвським та отримала назву «київська» бандура. Метою видозмінення національного музичного інструменту, який відноситься до елементів шароварщини,

була спроба радянської влади підкорити та монополізувати українську культуру. Даний інструмент одразу був розкритикований професійними бандуристами, але все ж таки з часом вона прижилася в українській культурі та навіть сьогодні багато митців виконують музичні твори саме на «київській» бандурі.

Таким чином, вище зазначені факти свідчать про надзвичайно важливий вплив шароварщини на розвиток української культури. Саме ознаки шароварщини стали основою формування багатьох театральних та музичних творів. Незважаючи на нищівним задум радянської влади, виставити завдяки шароварщині українську культуру на посміх, [українська] нація виявилась стійкою до такої позиції та зуміла перетворити багато елементів шароварщини на красиві національні ознаки [українського народу].

З огляду на оцінку впливу шароварщини на розвиток української культури, ми можемо встановити етнічне та культурне значення шароварщини на сучасному етапі.

2.3. Етнічне та культурне значення шароварщини на сучасному етапі

Визначення етнічного та культурного значення шароварщини на сучасному етапі є досить складним процесом. На складність даного визначення надзвичайно вагомий вплив здійснило розгортання російсько-української війни на території України. Досить часто можна зустріти твердження, що « шароварщина – це спотворення, викривлення та спрощення елементів національної української культури». Варто відмітити, якщо категорично, безпідставно та різко прийняти дане твердження, при цьому поширювати його посеред населення України, то можна втратити значну частину культурної спадщини, яка і так багаторічного знищувалась радянською владою.

Сьогодні в напрямку швидкого позбавлення всього російського, шароварщину було віднесено теж до відгуку радянського минулого. Мало хто з дослідників, які прийняли позицію категорично викоринити поняття «шароварщини» з теренів України, враховує не лише культурне її значення, але й історичне. Якщо розглядати історичну поетапність формування та видозмінення поняття «шароварщини», можна зрозуміти, що викоринити її з історії народу українських земель практично неможливо, але можливо уникнути її використання у подальшому розвитку культури.

Зауважимо, що розпочалося переосмислення поняття «шароварщина» та пошук способів її викоринення, ще у 2014 році в період Революції гідності, коли відбулося підняття патріотичного духу та національної свідомості українського народу. Але в ході дослідження виявлено деякі суперечності. Починаючи з періоду Революції гідності український народ максимально почав приділяти увагу національним культурним атрибутам та вносити їх в буденне життя. Особливо це стосується, вишиванки та національних сувенірних виробів (коралі, стрічки тощо), які набули популярності посеред населення країни, особливо актуально це було і є у святкуванні Дня Незалежності України, Дня Соборності, Дня Вишиванки тощо. Враховуючи, що вишиванка – це визнаний елемент шароварщини, незрозумілим є факт її повного заперечення.

Досить цікаво описав ситуацію на сучасному етапі Роман Корзнюк у своїй статті. Він зауважив наступне : «...У всіх розборах шароварщини є присутній стандартний набір, як саме вона проявляється, та не акцентується увага, що і досі ми продукуємо та споживаємо цей самий контент дещо зміщуючи акценти. А саме, футболки із вишитими квітами, із сумнівними слоганами, використання національних елементів на шарпетках та білизні. Великою проблемою є творення етно стилю. Тонка межа проходить між сучасною стилізацією та тяготою до шароварщини.

За хвилину підняття національної свідомості та попиту на речі з національною символікою, губимо сенси та робимо помилки. А в сучасних умовах, особливо коли під загрозою культурна пам'ять, потрібно щосили очищувати свідомість та розмежовувати: істинну від облуди. Шлях до відновлення автентичності та збереження культурної пам'яті, яка не потерпіла від тоталітарної машини довгий, проте можливий. Спершу потрібно зрозуміти суть шароварщини та визнати її проблемою. І поступово викоринювати ці речі з нашого життя. Легше буде це робити через відмову від продукування/споживання нової шароварщини...» [10].

На нашу думку, варто погодитись висновком сформованим Романом Корзнюком, насамперед правильно зрозуміти суть поняття «шароварщина», а потім уже визначати її негативний вплив на українську культуру.

Варто відмітити, що сучасні культурологи розпочали максимально відділяти поняття «шароварщини» від елементу одягу козаків – шаровар. У сучасному світі шароварщину трактують, як ідеологію інваріанту української культури. Таке трактування сприяло переходу поняття «шароварщини» до категорії національний кітч.

Існування національного кітчу в українській культурі не являється чимось новим у світі. Адже, такий кітч є також у голландців – пластмасові вітряки та дерев'яні сабо, у німців – веселі пісні з похитування, пивковбаски. Загалом визнано, що кітч не несе негативного впливу на культуру [4].

Шароварщина досить часто визнається як негативний кітч, під який вбачається присутність колоніалізму. Відповідно, якщо трактувати негативні ознаки шароварщини потрібно зазначати його, як колоніальний кітч, який був нав'язаний українському народу під впливом чужоземної експансії.

В той час коли багато діячів культури та мистецтва категорично проти шароварщини та спрямовують свою діяльність на викорінення її з української культури. Розглядаючи шароварщину, як національний кітч на сучасному етапі розвитку української культури, варто процитувати висновок сформований Євгенією Гавришко у свої статті: «...Тож чи потрібно “відмінити” шароварщину? Не думаю, що це реально, адже кітч, як і мафія, безсмертний. Набагато доцільніше працювати з ним і спрямовувати його у “мирне русло”. Шароварщина – потішна, тож хай вона тішить людей. Усвідомлений кітч перестає бути кітчем, і починає працювати екологічно – задля розваги. Це сформований жанр низової культури, який з успіхом може жити у своїй ніші. Паралельно з цим митці будуть створювати новий якісний мистецький продукт, який заповнюватиме інші культурні ніші, і буде вишколювати аудиторію, робитиме її більш вибагливою до того культурного продукту, який вона споживає. А ще має народитися самобутній національний кітч, не нав’язаний нам колонізатором. Власне, його перші пагони я вже помічаю – це екологічні ляльки-мотанки, наклейки для писанок, магніти на основі косівської кераміки. І навіть плакати Андрія Єрмоленка, який свідомо працює у жанрі національного кітчу...» [4].

Дана позиція Є. Гавришко являється великою рідкістю посеред науково-культурної спільноти, адже на сучасному етапі в основному навколо поняття «шароварщина» сформовані лише категорично негативні трактування.

Зауважимо, що в ході дослідження сформувалась позиція близька до позиції Є. Гавришко, яку можна трактувати наступним твердженням: шароварщина настільки історично та етнічно пов’язана з українським народом, що викорінити її із історії української культури неможливо. Хоча можна відмовитися, від неї в подальшому розвитку української культури.

Найскладніше на сучасному етапі те, що трактуючи шароварщину як колоніальний кітч української нації та маючи на меті її викорінення з

культури українського народу, перед діячами культури та мистецтва постає питання заміни новими історично підтвердженими атрибутами національної культури.

Зауважимо, що відмова від ознак шароварщини може стерти з культурної спадщини багаторічну діяльність [хору] українського національного хору ім. Верьовки, який прославив українську культуру за її межами нашої держави. Втраять актуальність артистичні постановки ансамблю М. Поплавського та інших естрадних виконавців, які використовували національну атрибутику, що відноситься до шароварщини. Окрім того, викорінення шароварщини може вплинути на знищення багатьох творів театрального мистецтва, музики та живопису, які являються історичними пам'ятками.

Отже, етнічне та культурне значення шароварщини на сучасному етапі має розгалуженість у двох напрямках, а саме: негативний вплив колоніального кітчу або історичний вплив національного кітчу. Відповідно сьогодні поняття «шароварщина» потребує надзвичайно глибокого вивчення, щоб в майбутньому не втрати історичних культурних пам'яток формування української культури.

Подальші плани дослідження ми пов'язуємо зі з'ясуванням сучасних недоліків та суперечностей щодо визнання шароварщини культурною спадщиною.

РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ УСУНЕННЯ НЕДОЛІКІВ ВИЗНАННЯ ШАРОВАРЩИНИ, ЯК ЕТНІЧНО-КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ

3.1. Сучасні недоліки та суперечності щодо визнання шароварщини культурною спадщиною

Сьогодні шароварщину можна спостерігати не лише у елементах культурної просвіти, але й багатьох трендах сучасності. Якщо відсторонити факт негативного її сприйняття, то ознаки шароварщини можна зустріти у сучасних фільмах, концертах, рекламі, елементах одягу тощо. Такі ознаки свідчать про розбіжність існуючої думки посеред суспільства щодо значення поняття «шароварщина» та її вплив на національну культуру.

Варто відмітити, що дослідження впливу ознак шароварщини здійснювалось від початку її зародження. Більшість культурологів були негативно налаштованими до існуючого співвідношення елементів шароварщини та культури української нації. Але незважаючи на це вони не припинялись використовуватись в культурному житті українців та набували сучасного відображення в багатьох культурних явищах.

Після повномасштабного вторгнення окупаційних військ країни загарбника – росії, українці розпочали більш свідоміше відноситися до власної культури. Можна стверджувати, що з 2022 року розпочалася «нова епоха» вивчення та сприйняття культурних цінностей українським народом. Особливої уваги набуло вивчення та дослідження «шароварщини», оскільки уже багато часу вона вважається негативним елементом української культури, який був нав'язаний російською імперією з метою знищення справжніх її ознак. Про неї розпочали більше говорити та роз'яснювати відмінності реальних ознак культурної спадщини від нав'язаного погляду.

В даний час швидкими темпами культурологи та журналісти розпочали опубліковувати власні дослідження у різних засобах масової інформації надаючи достовірні свідчення щодо атрибутики національної культури. Головною метою даних досліджень являється сприяння формування правдивому баченню кожного громадянина України елементів шароварщини у багатьох культурних джерелах, з метою уникнення негативного їх відображення в майбутньому. Це пов'язано з тим, що шароварщина досить міцно закріпилася у свідомості як самих українців, так і людей за кордоном.

Окрім того, під впливом війни в українській культурі розпочалося негативне викривлення шароварщини, таким явищем як «байрактарщина», що ще більше ускладнює можливість відокремити позитивні та негативні факти існування ознак шароварщини в українській культурі.

Спільна культура являється характерною ознакою народу, тому її викривлення безпосередньо шкодить на багатьох рівнях суспільству та державі. Це може негативно вплинути на відновлення та збереження історичної спадщини, а також для репрезентації елементів української культури за межами України [13].

В даний час укорінення існуючих примітивних елементів стає на заваді належному сприйманню автентичних особливостей культурних цінностей для подальшого їх впровадження в масову культуру та побут. Це пов'язано з тим, що досить складно долати існуючі звичні переконання, оскільки багато з них для необізнаних громадян України являються досить незвичними. Таке сприйняття в подальшому може призвести до суттєвих недоліків в процесі формування інформації стосовно культурної спадщини на якій будуть виховуватися наступні покоління українців [13].

Сучасні діячі культури вважають, що шароварщина пов'язує українську культуру з культурою окупантів. Тому головною проблемою

сучасності є правильно визначити факти викривлення приналежності елементів шароварщини до української культурної спадщини для того, щоб в майбутньому розділити зв'язок між даними культурами. При цьому варто зауважимо, що миттєвого та цілковитого викорінення усіх елементів шароварщини із української культури не вийде.

В процесі існування негативу навколо поняття «шароварщини» формується значний рівень необґрунтованості великої кількості фактів стосовно існування даного поняття в українській культурі.

Таблиця 3.1 – Основні недоліки визнання «шароварщини» на сучасному етапі*

Недоліки	Характеристика
Незначна глибина досліджень історії виникнення «шароварщини»	Усі історичні джерела виникнення поняття «шароварщини» детально розглядають лише виникнення даного поняття на українських землях в час перебування під владою радянського союзу. Досить незначна частка історичних даних даного поняття в більш рані часи.
Велика кількість негативу в ЗМІ, яка немає чітко визначеного підґрунтя	Сьогодні простому пересічному громадянину України важко дослідити правдивість трактування «шароварщини», оскільки значна кількість негативу в ЗМІ одразу формує негативне сприйняття, що впливає на формування особистого погляду кожного.
Недоречність співвідношення української та російської культури поняттям «шароварщини»	Посеред культурної спільноти існує твердження, що шароварщина пов'язує українську та російську культуру. Дане твердження має право на існування, але є недостатньо доведеним, оскільки шароварщини – це не лише одяг, а й традиції, пісні, вистави тощо.
Викривлення шароварщини байрактарщиною	В той час коли культурологи намагаються викорінити шароварщину з української культури, доводячи її негативний вплив саме суспільство видозмінює основні елементи з комерційною метою. Таким прикладом є розвиток такого негативного для української культури явища, як « байрактарщина».
Неврахування історичних елементів розвитку української культури	Сучасне викорінення елементів шароварщини здійснюється без врахування значної кількості історичних фактів на яких безпосередньо базувалося їх формування. Такий спосіб зміни особливостей сприйняття суспільством

	шароварщини може негативно вплинути на розуміння багатьох історичних фактів.
--	--

*Джерело: сформовано автором

Варто відмітити, що шароварщина, як поняття у нашій культурі з'явилася не за рік-два. Окрім того, багато часу знадобилося також щоб ідентифікувати дане культурне явище, як чуже та негативне, що потребує усунення з метою національного спрямування розвитку української культури. Сьогодні значна кількість культурологів та діячів української культури стверджують, що визначення «шароварщини» являється поверхневою інтерпретацією української культури, яка породжує багато проблем, що пов'язані із культурологічним та філософсько-онтологічним осмисленням самого поняттям «українська культура». Також існує твердження, що подальше існування шароварщини в українській культурі може негативно вплинути на сприйняття її за межами країни.

Цікавим є той факт, що саме з розгортанням війни в країні постало питання миттєвої ліквідації шароварщини з української культури. При цьому мало хто враховує те, що швидкість та не чітка обґрунтованість багатьох фактів також може негативно позначитись на розвитку української культури та її сприйнятті іншими народами світу. Яскравим прикладом цього є донесення красот української культури за межами країни національним хором ім. Г.Г. Верьовки (див. рис. 3.1).

Рисунок 3.1. Сценічний образ дівчат хору ім. Г.Г. Верьовки*

*Джерело: [28]

У 2023 році даний хор відзначив 80-річчя свого існування. Його творчість довгий час прославляє українську культуру на міжнародних конкурсах. При цьому шароварщина є невід'ємною складовою сценічних постановок хору ім. Г.Г. Верьовки.

Доцільно підкреслити, окрім хору ім. Г.Г. Верьовки із повноцінним викоріненням елементів шароварщини втратять свою культурну цінність такі відомі постановки Б.Г. Шарварки, як: «Золота осінь», «Київська весна», «Кримські зорі».

Ще одним фактом, який не враховано на сучасному етапі являється витвори мистецтва кінематографу на різних історичних етапах. Багато хто з вітчизняних, а також зарубіжних істориків та культурологів вивчали та охарактеризували історичні культурні елементи по образах кіно, яке створювалося на реальних подіях. Відповідно відмова від приналежності шароварщини до української культури може вплинути на доцільність використання в подальшому уже існуючих досліджень.

Найважливішим аспектом під час формування категоричної позиції щодо відмови визнання шароварщини в українській культурі є те, що під даним поняттям варто розуміти не лише етнічний одяг українців, який створює у свідомості суспільства їх образ, але й багато інших складових культури: музика, театр, кіно, п'єси тощо.

Відповідно до вище зазначеного можна визначити такі суперечності стосовно не приналежності шароварщини до історичного формування культури української нації:

- існування шароварщини неможливо скасувати в повній мірі через наявність творів культури та мистецтва, які тематично пов'язані з нею;
- незважаючи на твердження про негативне значення для розвитку української культури, елементи шароварщини надалі переносяться у елементи сучасного одягу українців;

- ключові аспекти зародження шароварщини в період перебування України під владою Радянського союзу неможливо виключити з історії;
- на сьогодні остаточно несформоване джерело походження самого поняття «шароварщина», що в подальшому може вплинути на існування критики про перебільшення її негативного впливу;
- відмова від багатьох творів культури та мистецтва через шароварщину може негативно вплинути на формування сприйняття достовірності новосформованих елементів української культури;
- низька зацікавленість керівництва країни в проведенні культурологічних досліджень щодо шароварщини, як складової української культури, що стримує можливість надання даному поняттю статусу «загроза української культури» тощо.

Таким чином, на сучасному етапі існує багато недоліків та суперечностей щодо визнання значення шароварщини для української культури. Більшість негативних визначень сформувалися лише після розгортання повномасштабної війни в країні, що може свідчити про низьку їх доречність та може нашкодити історичним даним розвитку української культури.

Враховуючи популярність обговорення теми про негативний вплив шароварщини посеред культурних діячів, можна стверджувати про значну кількість її ознак в сучасній українській культурі, що в свою чергу вимагає детального її вивчення та належного доведення усіх негативних фактів.

Проаналізувавши сучасні недоліки та суперечності щодо визнання значення шароварщини для української культури, вимагає за доречне дослідити напрями забезпечення позитивного сприйняття шароварщини в сучасній Україні.

3.2. Напрями забезпечення позитивного сприйняття шароварщини в сучасній Україні

Уже багато років усім відомий народний вираз «без верби і калини нема України», от так само і без шароварщини неможливо уявити вивчення історії української культури. Враховуючи усі джерела походження даного поняття важко прийняти досконале рішення щодо конкретизації його впливу на розвиток української культури. Основним фактором, який змушує замислитись над наданням шароварщині лише негативного значення являється існування тісного її взаємозв'язку з історичними етапами становлення української культури. Відповідно до цього пропонується перед формуванням висновків стосовно даного поняття враховувати наступне:

- шароварщина не являється офіційно визнаним поняттям в українській культурі;
- шароварщина має ознаки жартівливого кітч, який є присутній у багатьох національних культурах світу;
- тривале існування елементів шароварщини на території України сформувало історичний образ української нації, який неможливо змінити миттєво;
- для повного викорінення шароварщини із української культури варто буде відмовитися та заборонити багато творів мистецтва, культури та кіно, що може мати нищівний вплив на культурну спадщину України;
- для доведення неприналежності елементів шароварщини до національного образу потрібно повноцінне вивчення етнічних костюмів українців за всю історію, яке має базуватися на проведенні досліджень та офіційного підтвердження через архівні дані тощо.

Виходячи із вище зазначеного, варто відмітити, що легко викоринити дане поняття із української культури не вдасться. Відповідно доречним буде залишити поняття «шароварщина», як сформований кітч в історії

української культури та перейти на етап створення нової української культури, яка буде базуватися на правдивих факт існування її елементів. Адже фактичне доведення може сприяти заміні набутих звичок та поглядів у свідомості сучасного українця.

Для того щоб правильно визначити потребу існування шароварщини в українській культурі варто розуміти, що культурна спадщина являє собою сукупність духовних і матеріальних надбань, які успадковані від попередніх поколінь. Неможливо видалити існування одного елементу без впливу на автентичність і етнокультурне значення решти складових культурної спадщини. Враховуючи сучасне місце України в існуючому культурному європейському просторі, варто відмітити, що в значній мірі воно залежить саме від ставлення народу до історичної пам'яті, а також рівня збереженості національних традицій.

Відповідно до цього для того, щоб на сучасному етапі не зашкодити культурній спадщині українського народу та не сформувати негативне враження в культурному європейському просторі стосовно недбалості їх збереження, пропонується пом'якшити сучасне негативне відношення до всього, що пов'язує українську культуру з шароварщиною.

На сучасному етапі до напрямів забезпечення позитивного сприйняття шароварщини в сучасній Україні можна віднести наступне:

1. Офіційне визнання «шароварщини» як жартівливого кітчу. В даний час визнання «шароварщини» як жартівливого кітчу буде ефективним рішенням для української культури. Це забезпечить можливість зберегти елементи культурної спадщини та не нашкодити уже сформованій історії розвитку української культури.

2. Акцентування на умовах історичного розвитку української культури. Доречним буде при умові відображення негативного впливу шароварщини на подальший розвиток культури України зазначення про неї, як про історичний факт, що був присутній в історії формування [історії] української культури.

3. Формування бачення таланту, а не ганебних ознак. З метою уникнення поширення негативних ознак шароварщини в уже існуючих творах мистецтва та культури, варто спрямувати суспільство на формування бачення саме таланту акторів, художників, режисерів, письменників та інших діячів культури, які навіть за часів негативного впливу російської імперії проявляли власний талант. Така позиція надасть можливість уникнути помилково формування негативного відношення до історичних діячів української культури, яке наприклад сьогодні сформувалось до творчості Б.Г. Шарварки, якою свого часу захоплювалась значна частина тогочасного суспільства.

4. Деталізація елементів шароварщини для відгалуження їх від культури країни-загарбника (росії). Сьогодні в інформаційних джерелах можна зустріти твердження, що ніби шароварщини пов'язує українську та російську культуру. Відповідно уже на сучасному етапі потрібно довести, що навіть за часів перебування України під радянською владою її культура та творчість формувалася завдяки українським діячам культури, але під контролем та впливом тогочасної влади. Якщо в подальшому таке твердження стосовно даного взаємозв'язку буде існувати, то українська культура може несвідомо втрати значну частку культурної спадщини.

5. Донесення до українського суспільства правдивих історичних фактів. При великому бажанні миттєво викоринити шароварщину з української культури. Сьогодні це зробити все складніше, оскільки під тиском окупації та зростанням рівня національної свідомості багато комерційних діячів почали випускати речі та одяг для масового вжитку з елементами, що місять ознаки шароварщини. Необізнаність суспільства та відсутність належного контролю за такими носіями культурних ознак негативно впливає на спроби змінити викривлене бачення української культури. Доречним в такому випадку буде не лише опубліковувати статті у різних формах видання та виставляти відео в інтернет-джерелах, а

проводити різні культурні дослідження, які будуть базуватися на історичних фактах та транслюватися по телебаченню.

Таким чином, врахування усіх негативних трактувань стосовно поняття «шароварщина» потребує миттєвої оцінки іншої сторони такої позиції. Зауважимо, що усі елементи культури формуються історично, відповідно це нерозривно пов'язує культуру та історію. Тому в процесі відмови від історично сформованого поняття «шароварщини» важливим є плавний та ефективний перехід до нового історично доказаного етапу розвитку української культури.

ВИСНОВКИ

Згідно проведеного дослідження проблематики шароварщини та її впливу на розвиток культури України, зроблено такі висновки.

1. Під час визначення сутності та науково-історичних трактувань поняття «шароварщина» було встановлено, що у більшості досліджень культури українського народу визначається два джерела походження поняття «шароварщина»: 1 – походить від елементу традиційного одягу козаків - широких штанів, які мали назву “шаровари” ; 2 – назва походить від прізвища народного артиста УРСР, який у 1977 році був головним режисером фестивалів та культурних програм Укрконцерта Бориса Шароварки. Також визначено, що дані джерела походження поняття «шароварщина» мають два різних напрямки його трактування. Походження «шароварщини» від «шаровар» визначає дане поняття, як певний етнічно-культурний період, що історично закріплено за українською нацією. А трактування поняття «шароварщина», як визначення періоду творчої діяльності Бориса Шарварки, можна охарактеризувати надзвичайно яскравим проявом розвитку української культури в поствоєнний період та початковий період формування культури незалежної України.

2. Згідно з вивченням історичних особливостей виникнення шароварщини на території сучасної України нами визначено чотири основні історичні періоди проявів шароварщини в Україні: 1 – Період Київської Русі (IX-XII ст.); 2 – Українська культура та театр XIX ст.; 3 – Міжвоєнний період (1918-1939 рр.); 4 – Період від УССР 70-х років – проголошення незалежності України (1991 р.) – до сьогодні. Зазначено, що історичні особливості виникнення шароварщини на території сучасної України, дають можливість стверджувати, що дане поняття мало досить вагоме значення у розвитку української культури на різних етапах її формування.

3. Відповідно створеної характеристики шароварщини як елементу етнічно-культурної спадщини встановлено, що шароварщини як елемента етнічно-культурної спадщини українського народу базується на таких історичних етапах: 1 – козацтво та перші історичні витoki шароварщини на українських землях; 2 – шароварщина в період панування радянської влади на землях України; 3 – шароварщина та незалежна культура України. Охарактеризувавши що етнічно-культурна спадщина кожного народу формується історично та під впливом різних факторів, які інколи не є підвладними самому народові, то шароварщину можна визначити як елемент етнічно-культурної спадщини української нації.

4. Оцінивши вплив шароварщини на розвиток української культури нами визначено основні її витoki: театральне мистецтво та музика. Також визначено основні причини появи шароварщини в українській культурі: низька компетентність перших театральних виконавців; неправильний вектор театального та музичного мистецтва; антиукраїнська політика СРСР; монополізація розвитку театального та музичного мистецтва. Зазначивши, що незважаючи на нищівний задум радянської влади, виставити завдяки шароварщині українську культуру на посміх, українська нація виявилась стійкою до такої позиції та зуміла перетворити багато елементів шароварщини на красиві національні ознаки українського народу.

5. При встановленні етнічного та культурного значення шароварщини на сучасному етапі визначено, що на складність етнічного та культурного значення надзвичайно вагомий вплив здійснило розгортання російсько-української війни на території України. Сьогодні в напрямку швидкого позбавлення всього російського, шароварщину було віднесено до відгуку радянського минулого. В ході встановлення значення шароварщини, сформульовано твердження, що викорінення шароварщини може вплинути на знищення багатьох творів театального мистецтва, музики та живопису, які являються історичними пам'ятками.

6. Проаналізувавши з'ясування сучасних недоліків та суперечностей щодо визнання шароварщини культурною спадщиною нами досліджено, основні недоліки до яких можна віднести: незначна глибина досліджень історії виникнення «шароварщини»; велика кількість негативу в ЗМІ, яка немає чітко визначеного підґрунтя; недоречність співвідношення української та російської культури поняттям «шароварщини»; викривлення шароварщини байрактарщиною; неврахування історичних елементів розвитку української культури. На підставі вище зазначеного, виявити існування суперечностей у значенні шароварщини в розвитку української культури.

7. На основі отриманих результатів що до дослідження напрями забезпечення позитивного сприйняття шароварщини в сучасній Україні, нами з'ясовано: офіційне визнання шароварщини як жартівливого кітчу; акцентування на умовах історичному розвитку української культури; формування бачення таланту, а не ганебних ознак; деталізація елементів шароварщини для відгалуження їх від культури країни-загарбника (росії); донесення до українського суспільства правдивих історичних фактів. Дані напрями є доречними у застосуванні на сучасному етапі, що надасть можливість уникнути втрати значної частки культурної спадщини української нації.

Проте здійснене дослідження не вичерпує всіх аспектів зазначеної тематики в контексті розкриття сутності шароварщини та її впливу на українську культури. Тож подальшим перспективним напрямом досліджень може бути розгляд взаємозв'язку між шароварщиною і розвитком туристичної індустрії в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Борінштейн Є.Р. Культурологія: підручник. Одеса: Університет Ушинського, 2023. 433 с.
2. Букач В. М. Історія української культури. Посібник: методичні рекомендації до самостійної роботи для здобувачів вищої освіти. Одеса: ПНПУ, 2021. 120 с.
3. Відмінність між сучасним патріотичним принтом та шароварщиною. URL: <https://singleprint.com.ua/ua/blog/razlichie-mezhdu-sovremennym-patrioticheskim-printom-i-sharovarshhinoj/>
4. Гавришко Є. Шароварщина як спадок колоніалізму. Інформаційний портал «Ковчег Україна». URL: <https://www.kovcheg.ua/uk/analytic/sharovarshchina-spadok-kolonializmu>
5. Єрмолаєва В.С., Нікішенко Ю.І. Явище «шароварщини»: пошук дефініцій. МАГІСТЕРІУМ. Культурологія, Випуск 68, 2017. С. 27-31
6. Історія України: суспільство, культура, державність: навч. посіб. – Львів: Вид-во Львів. політехніки, 2019. 267 с.
7. Історія української культури. Хрестоматія: навч. посіб. для студентів. – Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2018. 315 с.
8. Козацькі шаровари. Українопедія. URL: <https://ukrainopedia.fandom.com/wiki>
9. Копитко В. Що таке шароварщина або як СРСР спаплюжив українське народне вбрання/ Інтернет-видання «РБК-Україна», 2022. URL: <https://www.rbc.ua/rus/stylar/shcho-take-sharovarshchina-abo-k-srsr-sparlyuzhiv-1669719773.html>
10. Корзнюк Р. Що таке шароварщина і чим вона небезпечна? Інформаційний портал Artefact Review – огляд культури та креативу. URL: <https://artefact.org.ua/artefact-libroom>

11. Костюк М. В. Історія та культура України. Навчально-методичний посібник. Матеріали для самостійної роботи студентів. Умань: Редакційно-видавничий відділ Уманського НУС, 2022. 80 с.
12. Кравченко Н.Б. Історія української державності: ХХ початок ХХІ століття. Посібник для студентів. – Київ: НУБіП України, 2017. 412 с.
13. Лупачова І. Шароварщина та її вплив а українську культуру. Інформаційне електронне видання «Горинь Info». URL: <https://horyn.info/posts/sharovarshhyna-ta-yiyi-vplyv-na-ukrayinsku-kulturu-rochasnennya/>
14. Нації виходять з кризи завдяки культурі, релігії, ідеї державності. Інформаційні матеріали CREDO погляд. URL: <https://credo.pro/2015/04/133233>
15. Павлова О., Мельничук Т. Історія української культури. Київ: Центр навчальної літератури, 2019. 340 с.
16. Павлова О., Мельничук Т. Історія української культури: навчальний посібник. 2-ге вид. перероб. та доп. К.: «Центр навчальної літератури», 2019. 340 с.
17. Палій О. Античне коріння «шароварщини»/ Електронне видання газети «Українська» правда за 05.02.2013 р. URL: https://www.istpravda.com.ua/columns/2013/02/5/111271/view_print/
18. Плис А. Шароварщина проти традицій: як зберегти українську культуру. Інтернет видання «Наш Київ», 2022. URL: <https://nashkiev.ua/culture/sharovarschina-proti-traditsii-yak-zberegti-ukrainsku-kulturu>
19. Свередюк Р. Кобза і бандура в живописі. URL: <https://sverediuk.com.ua/kobza-i-bandura-v-zhivopisi/>
20. Стельмах І. Чому українські козаки і російські казаци не «браття». Інформаційний портал «Радіо Свобода». URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/26806315.html>

21. Сучасна культурологія: актуалізація теоретико-практичних вимірів: колективна монографія. / За загал. ред. проф. Ю. С. Сабадаш; редактори-укладачі: проф. Ю. С. Сабадаш, проф. І. В. Петрова. Київ: Видавництво Ліра-К, 2019. 308 с.
22. Фартінг С. Історія мистецтва від найдавніших часів до сьогодення. Київ, Віват, 2020. 576 с.
23. Фісунов А. У шароварах та із сопілкою в руках. Процес деградації української народної музики. Інформаційний портала «Nefomat»/ URL: <https://www.neformat.com.ua/articles/sharovarshina.html>
24. Фішер В. Режисерський метод у сценічно-постановчій творчості Бориса Шарварка. Вісник Київського національного університету культури і мистецтв. Серія: Сценічне мистецтво, №5 (1), 2022. С. 43-52.
25. Чи носили козаки шаровари: 6 міфів про козацьке військо. Інформаційні матеріали сайту «Освіторія Медіа». URL: <https://osvitoria.media/opinions/chy-nosyly-kozaky-sharovary-6-mifiv-pro-kozatske-vijsko/>
26. Шаменков С. Шаровари в костюмі українського козацтва XVI-XVIII ст. Українська військова історія. URL: <https://www.ucrainarma.org/novichasi/sharovary-v-kostiumi-kozatva-1.html> Відмінність між сучасним патріотичним принтом та шароварщиною
27. Матеріали офіційного сайту «Культура України». URL: <http://k-ua.net/>
28. Офіційний сайт хор ім. Г. Верьовки. URL: <https://veryovka.com>
29. Офіційний сайт культурологічної бібліотеки. URL: http://kultura.ho.ua/books_ku.htm
30. Офіційний сайт бібліотеки текстів з історії української культури, першоджерела з історії української літератури та мови, історії України. URL: <http://izbonyk.org.ua/>
31. Левченко, М., Терешенко, Н., Форостян, А. Вплив мистецтва на розвиток особистості та формування культурної ідентичності.

Актуальні питання гуманітарних наук. Вип. 73, том 2, 2024. С 126-132

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/73-2-19>